

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA

ELMİN İNKİŞAFI FONDU

Vasif QAFAROV
Qiyas ŞÜKÜROV

AZƏRBAYCAN CÜMHURİYYƏTİ TARİXİ

1918-1920-ci illər

(OSMANLI ARXIV SƏNƏDLƏRİ ƏSASINDA)

HUMANİTAR VƏ İCTİMAİ ELMLƏR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun qrant layihəsi çərçivəsində
nəşr olunmuşdur

Vasif Qafarov
Qiyas Şükürov

AZƏRBAYCAN CÜMHURİYYƏTİ TARİXİ

1918-1920-ci illər

(OSMANLI ARXIV SƏNƏDLƏRİ ƏSASINDA)

Elmi redaktoru:
Yaqub Mahmudov
AMEA-nın həqiqi üzvü, Əməkdar elm xadimi

Rəyçi:
Yunus Özger
Prof. Dr.
Türkiyə Cümhuriyyəti Bozok Universiteti

Qafarov V.V., Şükürov Q.E. Azərbaycan Cümhuriyyəti tarixi. 1918-1920-ci illər. (Osmanlı arxiv sənədləri əsasında). – Bakı: Elmin İnkişafı Fondu, 2017. – 520 səh.

Kitab Azərbaycan tarixinin olduqca mürəkkəb, ziddiyyətli və eyni zamanda maraqlı bir dövrünü əhatə edir. 1918-1920-ci illər Azərbaycan Cümhuriyyəti tarixi ilə bağlı Türkiyə Cümhuriyyəti Başbakanlıq Osmanlı Arxivində mühafizə olunan çoxsaylı sənəd və materiallar bu kitabda elmi dövriyyəyə gətirilmişdir. Transkripsiya edilmiş Osmanlı arxiv sənədlərinə geniş şərhlər yazılmış və həmin sənədlərə istinadən Cümhuriyyət tarixi problemləri araşdırılaraq işıqlandırılmışdır. Zəngin ilkin arxiv sənədləri əsasında 1918-1920-ci illər Azərbaycan Cümhuriyyəti dövrünün obyektiv tarixi mənzərəsi yaradılmışdır.

Kitab Azərbaycan Cümhuriyyəti, eyni zamanda beynəlxalq münasibətlər tarixi ilə məşğul olan mütəxəssislər, bu sahələrdə tədqiqat aparan tarixçilər və yaxın keçmişimizin tarixi ilə maraqlanan oxucu dairəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

**Bu kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun qrant layihəsi çərçivəsində çap olunmuşdur.
Qrant № EIF/GAM-1-2011-2(4)-26/26/5**

**Bu əsər 15 fevral 2012-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyində
qeydiyyatdan keçirilmiş və əsərin qeydiyyatı haqqında 7091 nömrəli Şəhadətnamə
(qeydiyyat nömrəsi: 04/C-6018-12) verilmişdir.**

ISBN: 978-9952-516-08-1

© Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu, 2017
© V.V. Qafarov, Q.E.Şükürov 2017

AZƏRBAYCAN
XALQ CÜMHURİYYƏTI

**Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin
100 illiyinə ithaf olunur**

عقدنامه

1

برایک، بسته انحصار یک براننده دولت وجود یکت آیری - آیری حذر که آیری جاسی ایله راقا قفازیکت ره کس او ردوری طرندن ترکی
 موجب بر وضعیت سیاسته حاصل اولدی - کنه قوای کفره لرینه ترک اولنان راقا قفاسیا منتری ، مندر انتریکت او اوره سی باذرات
 کنه لرینه الاق راقا قفاسیا قشما خلق جمهوریتی بنامیس ایتدیله ، وقایع سیاستیکت یکت فایر جسی اوزرینه کوربی خلق راقا قفاسیا
 قشما خلق جمهوریتی جرنندن جتوب ده مستقل کوربی خلق جمهوریتی بنامیس صلاح کوروی .
 راسیایه عثمانی امپراطورنی آره سنده قلمورایه ن عمارت کت قشما خلق کوریندن وصل اولان وضعیت عاشره سیسیه و مملکت واقفنده
 برلومان مشیره آناجسی جزیره شرق راقا قفاسیا دن جبارت بلومان آذربایجانده خلقی کوریندن جبارت اوزان آذربایجانده خلقی
 بر دولت تشکیل قورین کورین قیقین ایبره یور .
 بر کایا آراهه مومید اید اتمق دن ان آذربایجان کورای یله سیسیه برتون جبارت اعلان ایبره یور :
 ۱- بو کورین اعتبار آذربایجان خلق عاکیت قشما کت اولدیله کلی جتوب - شرق راقا قفاسیا دن جبارت اوزان آذربایجانده خلقی
 کور کتوق مستقل بر دولت .
 ۲- مستقل آذربایجان دولتیک شکل ادارکسی خلق جمهوریتی اولارق تقریر ایبره .
 ۳- آذربایجان خلق جمهوریتی برتون مندر باکانه همرا اولدیله خلقی دولت دو دولت رسبات حرنه بنامیس حرم ایبره .
 ۴- آذربایجان خلق جمهوریتی خلق ، منصف ، مسک و جنس فرق کورلرون قلمورنده ، باستانان برتون و مندر مشرق
 سیسیه و وطنه ناین ایبره .
 ۵- آذربایجان خلق جمهوریتی ارموسس واقفنده باستانان بکر مندر رسبات کت خلقی ایگون کیش مبدان بر اقر
 ۶- مجلس منوشان طرجه تجریه قدر آذربایجان ادارکسک کت بشنده آراهه مومید اید اتمق ، اولوشش کورای خلقی
 قایمیشی مندر کورمت مرتز و دور .

۲۱ ابریس ۱۹۱۸ نجی ییلده
 قلمبک شنده

آذربایجان خلقی شورشسی بنامیس معاول ؛ دو کور مندر

کاتب :
 فتحعلی خان خلیفه
 ۱۳۰۰
 جناب آذربایجان
 جناب آذربایجان

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	11
ABBREVIATURA	15
I FƏSİL. MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN İDEYASININ FORMALAŞMA DÖVRÜ	
1.1. Birinci dünya müharibəsi illərində “Müstəqil Azərbaycan” ideyası və Osmanlı-Azərbaycan münasibətləri.....	16
1.2. Brest-Litovsk sülh konfransında Qafqaz müsəlmanlarının müstəqilliyi məsələsi.....	43
1.3. Azərbaycanda xaotik vəziyyət və Nağı Şeyxzamanlının İstanbul səfəri.....	56
1.4. Trabzon konfransı və Azərbaycan.....	70
II FƏSİL. BATUM KONFRANSI VƏ MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN TƏŞKİLİ	
2.1. Azərbaycanda ilhaq zehniyyətinin təşəkkülü və ilhaqnamələr.....	101
2.2. Batum konfransı və Azərbaycan.....	131
2.3. Osmanlı imperatorluğu ilə Azərbaycan Cümhuriyyəti arasında imzalanan Batum müqavilələri.....	164
2.4. Cənubi Qafqazda ərazi-sərhəd problemləri.....	179
2.5. Müstəqil Azərbaycanın doğurduğu əks-səda və beynəlxalq aləmdə tanınma problemi.....	205
III FƏSİL. OSMANLI-AZƏRBAYCAN SİYASİ, HƏRBİ VƏ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIĞI	
3.1. Osmanlı-Azərbaycan münasibətlərinin xarakteri.....	233
3.2. Qafqaz İslam Ordusunun Azərbaycan əməliyyatı və beynəlxalq münasibətlərdə “Bakı məsələsi”.....	254
3.3. Osmanlı-Azərbaycan hərbi müqavilə layihələri.....	290
3.4. Osmanlı-Azərbaycan iqtisadi və mədəni əməkdaşlığı.....	295

**IV FƏSİL. MUDROS ATƏŞKƏS MÜQAVİLƏSİ
VƏ AZƏRBAYCANIN TALEYİ**

4.1. Mudros müqaviləsi və Osmanlı qoşunlarının Azərbaycandan təxliyə edilməsi	316
4.2. Əli Mərdan Topçubaşovun İstanbul səfəri və Paris konfransına hazırlıq	336
4.3. Qafqaz respublikaları arasında münasibətlər və Osmanlı dövlətinin siyasəti.....	346
4.4. Ermənilərin müsəlmanlara qarşı törətdiyi soyqırım cinayətləri.....	375
4.5. Azərbaycan Cümhuriyyətinin süqutu və mühacir Azərbaycan siyasətçiləri	410